

ВІДГУК

офіційного опонента
кандидата педагогічних наук, доцента,
завідувача кафедри мовної підготовки
Донецького державного університету внутрішніх справ
Черньонкова Ярослава Олександровича
про дисертацію Євгена Миколайовича Харковського
**«Формування професійної компетентності
майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти»**,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності
015 – професійна освіта (за спеціалізаціями)
01 Освіта / Педагогіка

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується стрімкими соціокультурними трансформаціями, цифровізацією освітнього простору, розширенням міжнародної співпраці та зростанням ролі іншомовної комунікації, особливої ваги набуває проблема підготовки конкурентоспроможного, мобільного й здатного до безперервного професійного розвитку вчителя іноземної мови. Сучасна система освіти потребує фахівця, який не лише володіє ґрунтовними предметними, методичними та психолого-педагогічними знаннями, а й здатний ефективно реагувати на динамічні зміни в освітньому середовищі, самостійно оновлювати професійні компетентності та впроваджувати інноваційні підходи до навчання.

У цих умовах професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови (МВІМ) постає як інтегральна характеристика особистості, що забезпечує успішне виконання професійних функцій, готовність до педагогічної діяльності та постійного професійного вдосконалення. Водночас зростає значення неформальної освіти, яка завдяки своїй гнучкості, варіативності та практичній спрямованості створює додаткові можливості для професійного становлення майбутніх педагогів, розширення їхнього

освітнього досвіду та формування здатності до навчання впродовж життя. Саме тому проблема формування професійної компетентності MBIM засобами неформальної освіти набуває особливої актуальності як у теоретичному, так і в практичному вимірах розвитку сучасної педагогічної освіти.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вирішення *суперечностей* між: зростаючими суспільними вимогами до рівня професійної компетентності вчителя іноземної мови, здатного ефективно діяти в умовах глобалізації, цифровізації та безперервних освітніх змін, і недостатнім використанням потенціалу неформальної освіти для забезпечення його професійного становлення та розвитку; потребою системи педагогічної освіти у підготовці MBIM, здатних до навчання впродовж життя, професійної мобільності та саморозвитку, і недостатньою теоретичною та методичною розробленістю питань формування професійної компетентності засобами неформальної освіти; необхідністю цілеспрямованого формування професійної компетентності MBIM засобами неформальної освіти та відсутністю обґрунтованих педагогічних умов і методичного забезпечення реалізації цього процесу в закладах вищої освіти (ЗВО). Дисертант здійснив продуктивну спробу вирішення даної проблеми.

Зазначимо, що дисертацію Євгена Харковського було виконано відповідно до наукової теми кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»: «Міждисциплінарні стратегії дослідження інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0124U002803). Тему роботи було затверджено вченою радою ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 4 від 02.12.2022 р.). Тема дисертації скорегована вченою радою ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 5 від 22.12.2023 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Особистим внеском в опублікованих у співавторстві працях є висвітлення: аналізу анкет MBIM з метою визначення впливу програм академічної мобільності на формування професійної компетентності засобами неформальної освіти; проблеми впровадження неформальної освіти в освітній процес у ЗВО України на прикладі формування мовно-комунікативної компетентності MBIM за допомогою обов'язкової і варіативної складових навчального плану освітніх програм «Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література» й «Середня освіта. Українська мова і література. Мова і література (англійська)», обґрунтуванні й демонструванні інтеграції в освітні компоненти різних видів неформальної освіти (ділові ігри, тренінги тощо) з метою формування професійної компетентності MBIM; аспектів використання мультимедійних засобів у неформальній освіті та їх інтеграцію в академічну освітню траєкторію з метою формування професійної компетентності MBIM; актуальності дослідження проблеми інтеграції проєктної діяльності в неформальну освіту для формування професійних навичок MBIM, здійсненні аналізу впровадження інтеграції проєктної діяльності в навчальний процес.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація Євгена Харковського є комплексним теоретико-методологічним дослідженням. Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну.

- *вперше* науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійної підготовки MBIM засобами неформальної освіти; визначено структуру професійної компетентності MBIM засобами неформальної освіти;
- *удосконалено* форми й методи формування професійної компетентності MBIM засобами неформальної освіти; навчально-методичне забезпечення використання засобів неформальної освіти в освітньому процесі ЗВО; діагностичний інструментарій дослідження рівнів

сформованості професійної компетентності МВІМ засобами неформальної освіти.

Позитивно оцінюємо те, що автором набули подальшого розвитку уявлення про сутність та структуру професійної компетентності МВІМ; шляхи формування професійної компетентності МВІМ засобами неформальної освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Євгена Харковського та змісту публікацій дисертанта дають підстави для висновку стосовно наукової достовірності викладених автором результатів.

Дисертантом опрацьовано значну кількість наукових джерел (269 найменування, із них 43 – іноземною мовою), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Усі наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є повністю обґрунтованими; їх достовірність і повнота не викликає зауважень.

Чітко представлено поняттєвий апарат дисертації: логічно послідовно визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. При цьому заявлені завдання повністю відповідають меті дослідження. Позитивно оцінюємо те, що здобувачем було поставлено та досягнуто завдання до кожного окремого підрозділу дисертаційного дослідження. А використані теоретичні, емпіричні методи дослідження й методи математичної статистики, моделювання та педагогічний експеримент сприяли повноті досягнення мети та вирішення всіх завдань дисертаційної роботи, про що свідчать отримані дисертантом результати та висновки.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.
Дисертаційне дослідження Євгена Харковського містить нові наукові положення, а отримані результати у своїй сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Наголосимо, що автором вдосконалено зміст, методи та форми освітнього процесу, що спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/524 від 09.06.2026 року), Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 01-10-788 від 07.05.2026 року), КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ (довідка № 01-12/413 від 22.05.2026 року).

Результати й висновки дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки МВІМ у ЗВО різного рівня акредитації; під час розробки навчально-методичного забезпечення фахових освітніх компонентів; у системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови; у самоосвітній і самовиховній діяльності здобувачів вищої освіти.

Практична значущість та рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Підкреслимо, що ефективність дослідження полягає в готовності результатів до впровадження в процес формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти. Науково обґрунтовано і впроваджено у професійну підготовку здобувачів спеціальності 014 «Середня освіта. Мова і література (із зазначенням мови)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти педагогічних умов формування професійної компетентності МВІМ засобами неформальної освіти. Задля забезпечення ефективності розроблених педагогічних умов формування професійної компетентності МВІМ доповнено зміст освітніх компонентів загальної й професійно орієнтованої підготовки засобами неформальної освіти, організовано роботу мовного

клубу Speaking Club, розроблено й упроваджено серію тренінгів з майбутніми фахівцями («Подкасти на допомогу вивчення іноземної мови», «Культурні аспекти у вивченні іноземної мови», «Створюємо розмовний клуб», «Цифрові технології для роботи в школі», «Штучний інтелект: ворог і помічник»), дебати й дискусії («Роль і місце неформальної освіти в підготовці майбутніх учителів іноземної мови», «Неформальна освіта: за і проти», «Штучний інтелект – заміна вчителя?»), розроблено навчально-методичний посібник «Моделі та технології неформальної освіти».

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Текст дисертації логічно послідовно структуровано, він є цілісним, завершеним. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (269 найменувань, 43 – іноземною мовою) та 10 додатків на 30 сторінках. Ілюстративний матеріал поданий у 21 таблиці і 7 рисунках. Загальний обсяг дисертації 305 сторінок, із яких основного тексту – 238 сторінок.

Мова дисертації відповідає науковому стилю, є коректною. Структура дисертації є виваженою, послідовною, вона відображає єдність теоретичного та емпіричного дослідження.

У першому розділі – *«Теоретичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти»* автором здійснено аналіз теоретико-концептуальних засад понять «компетентності» та «компетенції» (с. 30-36), їхньої диференціації та подібності (с. 36-42), «професійної компетентності», «педагогічної компетентності» (с. 42-47), їхньої подібності та диференціації (с. 47-54) у працях вітчизняних та закордонних науковців. Ґрунтовно досліджено теоретичну базу, основні характеристики поняття «неформальна освіта» (с. 54--62), форми неформальної освіти: 1. Молодіжні організації (клуби, об'єднання, асоціації); 2. Участь у волонтерських програмах і проектах; 3. Програми міжнародних обмінів; 4. Інтернет-ресурси (веб-сайти з курсами, платформи для онлайн-навчання,

відеоуроки, блоги, форуми та соціальні мережі); 5. Ігри та вправи в сфері освіти (ігрові та практичні методики, симуляції, рольові ігри, командні тренінги, місійні ігри); 6. Програми міжнародних студентських обмінів; 7. Широкий спектр цифрових платформ – від спеціалізованих українських ресурсів (Prometheus, EdEra, Дія.Освіта) до глобальних агрегаторів (Coursera, YouTube), її переваги: гнучкість, практичну спрямованість, доступність, швидкість навчання, актуальність й недоліки: відсутність офіційного диплома або документа, що визнається роботодавцями або державними установами, нерівна якість форм і засобів, потреба у високому рівні самодисципліни, обмежена глибина знань, відсутність системності в широкому сенсі, мінімум або повна відсутність соціальної взаємодії (с. 62-66), особливості неформальної освіти (с. 67-70), роль і потенціал неформальної освіти в професійній підготовці MBIM (с. 70-81).

Проаналізовано сутнісні характеристики професійної компетентності MBIM (с. 82-90), визначено специфіку ключових понять «професійна компетентність вчителя-філолога» та «професійна компетентність MBIM» (с. 91-100), описано та обґрунтовано компоненти професійної компетентності: когнітивний (с. 101-104), діяльнісно-технологічний (с. 104-108), рефлексивний (с. 108-111).

Визначено критеріально-діагностичний апарат дослідження (критерії, показники й рівні сформованості професійної компетентності MBIM та інструменти їх вимірювання) (с. 112-121), проаналізовано стан сформованості професійної компетентності MBIM та визначено сильні й слабкі сторони (с. 122-141).

Уважаємо, що вдало аргументоване авторське визначення поняття «Професійної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов» як системної динамічної інтегральної характеристики особистості педагога, яка виявляється в інтегративній єдності його теоретичної підготовки (психолого-педагогічної, лінгвістичної, лінгвокраїнознавчої) та практичної спроможності (методичних умінь) ефективно організовувати процес іншомовної освіти,

формувати соціокультурну та комунікативну компетенції учнів, а також здійснювати безперервний професійний саморозвиток позитивно вирізняє дану роботу.

У другому розділі – *«Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти»* визначено та теоретично обґрунтовано три ключові педагогічні умови, які забезпечують ефективне формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти (с. 146-150).

Першу педагогічну умову теоретично обґрунтовано та підтверджено як основоположну для формування стійкої мотивації МВІМ до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти – була визначена з урахуванням мотивації як рушійного фактора у формуванні й становленні МВІМ за допомогою засобів неформальної освіти. Формування стійкої внутрішньої мотивації та рефлексивних навичок у МВІМ є критично важливим, оскільки традиційне академічне навчання часто не забезпечує готовності до реальної педагогічної діяльності та постійного саморозвитку. Для подолання цієї проблеми ЗВО мають створити особливе освітнє середовище, яке допомагає здобувачам освіти будувати індивідуальні освітні траєкторії з обов'язковим залученням засобів неформальної освіти. Практичне впровадження такого підходу реалізується через впровадження в позааудиторну роботу мовних клубів, міжкультурних проєктів, майстер-класів, дискусійних форумів, які стимулювали професійне становлення, розвивали ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності, підвищували мотивацію до навчання й вивчення іноземної мови (с. 150-155).

За результатами експериментального дослідження встановлено, що впровадження другої педагогічної умови приводить до поглиблення професійних знань МВІМ шляхом інтеграції ресурсів неформальної освіти у зміст фахової підготовки – обумовлене тими причинами, що сучасна фахова підготовка МВІМ потребує модернізації та розширення дидактичного

простору, оскільки традиційне академічне навчання демонструє низькі показники володіння мовою, цифровими інструментами та методиками адаптації матеріалу. Вирішенням проблеми є інтеграція ресурсів неформальної освіти в обов'язкові компоненти навчання, що забезпечує MBIM доступ до практичних кейсів Нової української школи, автентичних мовних подкастів та курсів на платформах Coursera, edX чи Prometheus. Таке методично вивірене поєднання формального й неформального навчання, підкріплене чітким алгоритмом перезарахування результатів неформального навчання викладачами в межах освітніх компонентів, розвивало автономність MBIM і готувало до ширших освітніх і міжкультурних ролей (с. 155-159).

Третя педагогічна умова підготовки MBIM зумовлена критично низьким рівнем навичок здобувачів освіти самостійно будувати індивідуальну освітню траєкторію та психологічними особливостями сучасного покоління Z, яке потребує інтерактивності, динамізму та візуалізації. Впровадження такого інструментарію, як використання засобів медіаосвіти, онлайн-курсів, трансформувало роль викладача з простого носія інформації на коуча й дозволило не тільки сформувати професійну компетентність MBIM засобами неформальної освіти, а розвинути творчість, мобільність і гнучкість, і рефлексію до професійної підготовки (с. 159-163).

Аналіз результатів формувального етапу експерименту підтвердив правильність висунутої наукової гіпотези. Упровадження визначених педагогічних умов формування професійної компетентності MBIM засобами неформальної освіти забезпечили позитивну динаміку за всіма визначеними компонентами та їхніми критеріями (с.179-214) .

В експериментальних групах зафіксовано статистично значуще (підтверджене методами математичної статистики) зростання кількості студентів із високим та середнім рівнями сформованості професійної компетентності MBIM засобами неформальної освіти. Здобувачі виявили значно вищі показники сформованості іншомовної мовної особистості, сформованості показників ціннісно-мотиваційного та рефлексивного

компонентів. Отримані дані доводять, що інтеграція потенціалу неформального навчання суттєво підвищує якість фахової підготовки, формує стійку потребу в самоосвіті та підвищує загальну конкурентоспроможність МВІМ (с.215-233).

Виходячи з аналізу основної частини роботи, доходимо висновку, що мету в ході виконання дослідження було досягнуто, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Творчий задум автора дисертації досить чітко виявляється у всіх компонентах її наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретичних засад дослідження. Звертає на себе увагу логічно виправдана структурованість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Євгена Харковського за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Повнота викладення результатів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Наукові положення, висновки, рекомендації й результати дослідження висвітлено в 15 публікаціях, з них 11 одноосібних: 1 стаття – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань, що цитуються Web of Science, 5 статей – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 8 публікацій апробаційного характеру, 1 навчальний посібник, що відповідає чинним вимогам щодо опублікування результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Порушень вимог академічної доброчесності немає.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Варто наголосити, що в контексті наукової дискусії поряд із високою оцінкою наукових результатів та висновків дисертаційної роботи Євгена Харковського слід висловити такі зауваження та побажання:

1. *Уважаємо, що теоретичний огляд проблеми ролі, місця й потенціалу неформальної освіти (підрозділ 1.2 дисертаційного дослідження) слід було*

посилити більш докладним аналізом сучасної практики впровадження неформальної освіти в ЗВО України.

2. У тексті роботи на с. 69, 70, 83, 98, 107 Ви наголошуєте на значенні інноваційного освітнього середовища ЗВО для підготовки конкурентоспроможних учителів і, безпосередньо, професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, а також середовища неформальної освіти. *Варто більш ґрунтовно описати середовищний аспект в експериментальній частині й відобразити у структурно-функційній моделі впровадження педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти.*

3. У підрозділі 1.3 серед показників когнітивного критерію психолого-педагогічні, методичні знання й знання іноземної мови Ви об'єднали в один блок. *На нашу думку, слушно було б розглянути їх окремо, оскільки кожна з цих складових має суттєве значення для формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.*

4. На нашу думку, дослідження б тільки виграло, якби б в описі реалізації формувальної частини експерименту Ви більш докладно розкрили реалізацію роботи над рефлексивним компонентом професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

5. У поданих публікаціях і в тексті дисертації згадується посібник, розроблений Вами. *Уважаємо за доцільне було б у дисертаційному дослідженні описати зміст вибіркової дисципліни й рекомендації щодо впровадження такої дисципліни в професійну підготовку майбутніх учителів іноземної мови.*

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Аналіз дисертації, опублікованих наукових робіт дозволяє дійти висновку про те, що дослідження Євгена Харковського «Формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти» є самостійною, завершеною науковою працею з

актуальної проблеми з використанням методів, відповідних меті дослідження, має науково-теоретичну та практичну цінність, відповідає спеціальності 015 – професійна освіта (за спеціалізаціями), вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. №341), п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167, її оформлення – вимогам наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 31 травня 2019 р. №759), а її автор – Євген Харковський заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі 015 – професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент –

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри мовної підготовки
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Ярослав ЧЕРНЬОНКОВ

Підпис кандидата педагогічних наук, доцента, завідувача кафедри мовної підготовки Донецького державного університету внутрішніх справ Я.О. Черньонкова засвідчую

Т.в.о. начальника ВДСД

Вікторія МЕЛЬНИК